

*Аналітична записка
Серія «Регіональний розвиток», № 2, 2019*

ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ЧАСТКОВОЇ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ СХОДУ УКРАЇНИ

О. В. Шевченко, к. е. н., с. н. с., завідувач відділу
регіональної політики
Національного інституту стратегічних досліджень

В аналітичній записці розглянуто аналіз низки чинників, що формують господарський простір регіонів в умовах часткової тимчасової окупації територій Сходу України. Запропоновано низку заходів з метою вироблення ефективного інструментарію формування господарського простору регіонів в умовах часткової тимчасової окупації територій.

Господарський простір регіонів України як узгоджена взаємодія різних сфер – економічної, соціальної, екологічної – упродовж останнього десятиліття формується під впливом низки чинників, серед яких – повільні та нестійкі темпи макроекономічного зростання, що перемежаються кризами, зміни напрямків зовнішньої торгівлі, різкі коливання рівня життя населення, недостатній рівень використання внутрішнього потенціалу регіону. Поряд із цим, існує необхідність вирішення проблем регіонального розвитку, що накопичились упродовж тривалого часу і також впливають на формування господарського простору, і серед них – нерівномірність показників міжрегіонального розвитку та існування депресивних територій.

Із 2014 р. до вказаних чинників додалася тимчасова окупація території країни. Вона не лише спричинила погіршення соціально-економічних показників Донецької та Луганської областей, а й порушила традиційні господарські зв'язки між регіонами і зумовила необхідність формування нових, призвела до потреби відновлення інфраструктури, побудови нових чи відновлення зруйнованих виробництв. Системний вплив відторгнення частини території країни значною мірою можна прослідкувати за зміною обсягів прямих іноземних інвестицій, експортно-імпортного сальдо, капітальних інвестицій та валового регіонального продукту у Донецькій та Луганській областях (Додаток А). Значно погіршилися показники експортно-імпортного сальдо товарів та послуг, а також прямих іноземних інвестицій.

Тому питання формування консолідованого господарського простору регіонів нині варто розглядати також і через оцінку становища в Донецькій і Луганській областях.

З метою вироблення інструментарію зміцнення цілісності господарського простору доцільно попередньо проаналізувати проблеми, що цьому перешкоджають.

1. Фактична неузгодженість регіональних стратегій та інструментів стимулювання регіонального розвитку; непов'язаність державних цільових програм, регіональних програм із регіональними стратегіями. Така неузгодженість проявляється в абстрактності регіональних стратегій розвитку, що відображається у відсутності зв'язку констатуючої частини стратегій і цілей реалізації стратегій, з одного боку, та способів і шляхів досягнення цілей – з іншого. У той же час способи і шляхи досягнення цілей не мають чіткої прив'язки до інструментів виконання та джерел фінансування. Це провокує неефективне/нецільове витрачання коштів та ускладнює формування плану заходів з реалізації стратегій.

Дія державних цільових програм, що реалізуються в цілому по Україні, та регіональних програм, а також виконання планів заходів з реалізації регіональних стратегій передбачають використання коштів Державного бюджету (у т.ч. таких важливих джерел, як Державний фонд регіонального розвитку (далі – ДФРР) і субвенцій), місцевих бюджетів. У разі зазначення в них одних і тих самих цілей це може призвести до неекономного витрачання коштів, неможливості спрогнозувати результат від реалізації програм, фінансування важливих для регіонів і громад напрямів за залишковим принципом.

Державні цільові програми, що стосуються всіх регіонів (зокрема, у 2018 році це Державна соціальна цільова програма «Молодь України» (2016-2020 рр.), Державна соціальна цільова програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року), можуть бути спрямовані на фінансування одного і того самого об'єкту або проекту, що також призводить до неефективного витрачання коштів.

Довідково: у 2018 р. було заплановано реалізацію 14 державних цільових програм загальним обсягом 56,4 млрд грн (за рахунок Державного бюджету – 46,4 млрд грн), одна з них не була реалізована. Фактичний рівень фінансування склав лише 33,1 % (18,7 млрд грн), що є надто низьким і не дозволяє досягнути цілі, визначені у загальнодержавних програмах. Як зазначено у звіті Мінрегіону¹, «державні цільові програми так і не стали

¹ Стан виконання Державних цільових програм у 2018 році. МЕРТ, Департамент економічної стратегії та

дієвим та ефективним інструментом розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць. Вони виконують роль «формального документу з декларацією про наміри щось зробити»».

Зважаючи на актуальність відновлення звільнених на Сході України територій, регіональні програми мали б бути спрямовані на вирішення питань відбудови. Проте на практиці лише незначну кількість програм можна вважати такими, що спрямовані на виконання власне заходів з відновлення господарства. У Донецькій області на розв'язання проблем, що опосередковано стосуються питань відновлення господарства, спрямована «Регіональна програма забезпечення заходів з підготовки територіальної оборони Донецької області на 2018-2019 роки»², у Луганській області – програми у сфері соціального захисту³: «Комплексна обласна програма медичного і соціального забезпечення учасників антитерористичної операції та членів їх сімей, ветеранів війни та прирівняних до них осіб на 2017-2019 роки», «Регіональна цільова програма житлового кредитування учасників антитерористичної операції та членів їх сімей у Луганській області на 2017-2021 роки», «Регіональна цільова програма житлового кредитування внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей на 2019-2021 роки». Варто констатувати, що відсутні регіональні програми, що *прямо* спрямовані на відновлення господарства.

2. Низька ефективність використання коштів ДФРР як вагомого інструменту розв'язання проблем регіонального розвитку, зокрема і в Донецькій та Луганській областях.

Проекти, профінансовані за рахунок ДФРР, роблять значний внесок у вирішення проблем у господарській сфері на постконфліктній території

макроекономічного прогнозування //http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=12c3d0e9-ed90-4a51-88db-aed116d28dbc?iqnaywsrgtdqesiq

²Донецька обласна державна адміністрація. Регіональні цільові програми // https://dn.gov.ua/ua/ekonomika/programi-rozvitku-regionu/regionalni-cilovi-programi

³Луганська обласна державна адміністрація. Обласна ВЦА. Діючі регіональні програми // http://loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/programs

Донецької і Луганської областей. За даними Мінрегіону, кількість проектів у Донецькій області у 2018 році складала 128, обсяг фінансування – 2558,8 млн грн, у Луганській області – 245, обсяг фінансування – 2277,6 млн грн. На 2019 р. заплановано реалізацію у Донецькій області 191 проекту на суму 3668,4 млн грн, у Луганській – також 191 проекту на суму 1516,6 млн грн. Проекти реалізуються у сферах: дошкільна освіта, загальна середня освіта, соціальний захист, благоустрій території, фізична культура та спорт, організація діяльності центрів надання адміністративних послуг, охорона здоров'я, дорожньо-транспортна інфраструктура, водопостачання, енергоефективність державних та комунальних медичних і навчальних закладів, енергозабезпечення (газ, тепло, електроенергія), культура та самобутність.

Проте спостерігаються проблеми з освоєнням коштів, виділених ДФРР⁴. У 2017 р. розподілено 3500 млн грн на 803 проекти регіонального розвитку в цілому по Україні, з яких завершено 401 проект, або 75 % від 552, що мали бути завершені у 2017 р. Не було реалізовано 131 проект, або 25 %, з яких *найбільше у Луганській області – 27 проектів*. У 2018 р. розподілено 5987,8 млн грн між 806 проектами в цілому по Україні, не розподілено 12,2 млн грн у зв'язку із ненаданням належних пропозицій. Завершено 212 проектів (47 % від запланованих для завершення у 2017 р. 450), не завершено роботи за 238 пусковими проектами, що вдвічі більше за показник 2017 р. *Найбільше нереалізованих проектів нараховується у Донецькій – 47 та Луганській – 30 областях*⁵. Причиною цього переважно є невиділення з боку Мінфіну фінансування на їх реалізацію зі спеціального фонду державного бюджету.

⁴ Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів Державного фонду регіонального розвитку / Затверджено Рішенням Рахункової палати від 26.03.2019 № 7-1 // www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16760049/Zvit_7-1_2019.pdf?subportal

⁵ Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів Державного фонду регіонального розвитку / Затверджено рішенням Рахункової палати України від 26.03.2019 № 7-1 // www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16760049/Zvit_7-1_2019.pdf?subportal

3. Розростання диспропорцій міжрегіонального розвитку як наслідок вилучення з господарського обороту економічно сильно розвинених територій, що спричиняє розбалансування господарського простору країни. За період 2013-2017 рр. за показниками валового регіонального продукту (далі – ВРП) та ВРП на одну особу диспропорційність зросла: з 22,7 до 24,5 разу та з 13,8 до 17,2 разу відповідно (зменшилась лише диспропорційність за показником ВРП без урахування м. Києва). Зростання диспропорційності можна пояснити відторгненням частини території країни, яка мала високі позитивні показники соціально-економічного розвитку, виключенням її з господарського обороту, що призвело до погіршення показників соціально-економічного розвитку регіонів в цілому. Пікові значення диспропорційності за показниками ВРП та ВРП на одну особу подані у Додатку Б.

Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» запропоновано різний інструментарій зменшення нерівномірності, зокрема, це програми подолання депресивності територій, які дозволяють покращити негативні показники розвитку окремих регіонів. Однак на практиці цей інструмент використовується слабо внаслідок нечіткості поняття «депресивна територія», що в свою чергу зумовлює важкість надання такого статусу різним територіям.

4. Слабкі зміни в напрямках зовнішньої торгівлі регіонів, що ускладнює формування консолідованого простору на нових засадах і стримує розвиток інших напрямів торгівлі.

На необхідність зміни контрагентів у зовнішній торгівлі впливають такі чинники: воєнні дії; санкції України щодо РФ та РФ щодо України, що змусило підприємства України шукати нові ринки збуту товарів та послуг, освоювати нові види продукції, перепрофілювати виробництва; збереження квот на постачання продукції до ЄС, які швидко вичерпуються.

Дані свідчать, що поки що не відбулося значної переорієнтації регіональних виробників з ринку РФ на ринки інших країн. Значно зменшилась кількість регіонів, в який РФ перебувала на першому місці за експортом товарів: якщо у 2013 р. таких регіонів було 23, то у 2017 р. – 8. Ринок РФ поступається лідируючими позиціям у торгівлі товарами з іншими регіонами іншим країнам – Польщі, Німеччині, Кіпру. Дещо зменшилась і кількість регіонів, в яких РФ знаходиться на першому місці за імпортом послуг (5 у 2013 р. і 2 у 2017 р.).

Варто відмітити, що як у Донецькій, так і у Луганській областях у 2013 та 2017 рр. РФ знаходилася на перших місцях за показниками зовнішньої торгівлі, причому у Донецькій області за обсягами зі значним відривом від інших регіонів. Отже, ринок країн ЄС поки що не може компенсувати втрату ринку РФ, а недостатня активність спроб регіональних виробників вийти на ринки інших країн при слабкій підтримці цього процесу з боку органів влади може спричинити подальше зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників.

5. Відсутність достатнього інституційного забезпечення для вирішення долі тимчасово окупованих територій.

Питання побудови моделі майбутніх господарських відносин із тимчасово окупованими територіями не відображене у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Так само і регіональні стратегії розвитку, окрім регіональних стратегій Донецької⁶ та Луганської⁷ областей, не торкаються питань прогнозованих відносин із тимчасово окупованими територіями та моделей майбутнього відновлення їх господарства.

Поступово формується інституційне відокремлення тимчасово

⁶ Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року // https://dn.gov.ua/wp-content/uploads/3_Strategiya-2020.pdf

⁷ Стратегія розвитку Луганської області до 2020 року // http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/strategy_ukr_20-07-2017.pdf

окупованих територій, виключення їх з нормативно-правових документів, що врегульовують питання регіонального розвитку. Діє Державна цільова програма відновлення та розбудови миру в східних регіонах України⁸, проте вона не стосується тимчасово окупованих територій. Програма не містить детальних заходів щодо відновлення саме економічної діяльності, забезпечення притоку інвестицій, формування основ для розвитку підприємництва, створення нових робочих місць, розвитку та впровадження інновацій. Поряд із реальним економічним відокремленням, що триває, це може перешкоджати побудові моделей господарського відновлення територій. Поступово складається ситуація, коли стане неможливо розробити стратегію повернення цих територій та проведення економічної реінтеграції країни.

Вказані чинники змушують шукати нові, ефективніші саме у цей період інструменти формування господарського простору регіонів.

Зволікання із пошуком інструментів вирішення вказаних проблем спричинює **появу ризиків**, які у разі перетворення їх на загрози стають перепорою на шляху до економічної консолідації регіонів:

- формування регіональних стратегій розвитку (які мають корелюватися з Державною стратегією регіонального розвитку на період 2027 року) без врахування необхідності відновлення господарства територій, що постраждали внаслідок конфлікту;

- адаптація господарства регіонів до відсутності у господарських відносинах суб'єктів господарювання, розташованих на тимчасово окупованих територіях, що несе загрозу відновленню єдиного економічного простору в межах країни;

- звуження можливостей для господарюючих суб'єктів встановити вигідні торговельні зв'язки із партнерами зарубіжжя, що зменшує

⁸ Про затвердження Державної цільової програм відновлення та розбудови миру в східних регіонах України. Постанова Кабінету Міністрів України № 1071 від 13.12.2018 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF>

експортний потенціал регіональних господарств, можливості встановлення взаємовигідних економічних зв'язків із партнерами зарубіжжя, що негативно відображається на зовнішній торгівлі;

- постійне і стрімке знелюднення територій внаслідок припинення господарської активності на цих територіях, що веде до появи нових депресивних територій, зокрема і в прилеглих до зони бойових дій районах, на гірських територіях, що трансформує господарський простір і призводить до появи «білих плям господарської активності»;

- зростання міжрегіональної нерівномірності, що проявляється у значному нерівномірному розподілі ресурсів та руйнуванні єдиного господарського простору країни.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

З метою формування господарського простору регіонів як узгодженої взаємодії різних сфер (економічної, соціальної, екологічної) на новій якісній основі, консолідації економіки регіонів доцільно запропонувати взаємопов'язані інструменти регулювання проблем соціально-економічного розвитку регіонів.

1. З метою забезпечення узгодженості стратегій регіонального розвитку та інструментів стимулювання регіонального розвитку, а також державних цільових програм, регіональних програм і регіональних стратегій необхідно:

Мінрегіону:

- у проекті Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року, що нині розробляється, для кожного заходу з реалізації стратегії передбачити не лише суб'єкта реалізації та часові рамки, але й фінансові та організаційні інструменти втілення цього заходу;

- ініціювати ухвалення проекту Закону України «Про державне

стратегічне планування»⁹ (повернуто на повторне друге читання Постановою Верховної Ради України від 22.12.2011 № 4219-VI), в якому означена необхідність зв'язку між регіональними стратегіями, державними цільовими програмами, регіональними програмами (ст. 6);

- оновити методичні рекомендації для розробки регіональних стратегій: вказати на необхідне визначати інструменти стимулювання регіонального розвитку, що відповідають конкретним заходам щодо реалізації стратегій;

- при розробці регіональних стратегій використовувати підходи з визначення смарт-спеціалізації регіонів з метою всебічного розкриття внутрішнього потенціалу регіонів, зокрема на основі досвіду S3 платформи (Smart Specialization Strategy платформи), яка нині діє у Харківській, Запорізькій, Одеській областях;

- рекомендувати обласним державним адміністраціям використовувати кадровий та організаційний потенціал центрів розвитку місцевого самоврядування у регіонах для розробки регіональних стратегій розвитку з метою забезпечення зв'язку стратегій територіальних громад та стратегій розвитку регіонів.

Мінекономрозвитку:

- при розробці державних цільових програм, виконання яких поширюється на всі регіони, забезпечувати відсутність дублювання об'єктів та цілей, на які спрямовані програми, з метою забезпечення цільового та ефективного використання коштів;

МОН спільно з НАДУ:

- розробити тематичні курси з підготовки фахівців для управління громадами з метою забезпечення фаховості та професіоналізму виконання завдань, зокрема розробки стратегій і планів заходів з їх реалізації.

2. З метою підвищення ефективності використання коштів

⁹ Проект Закону України «Про державне стратегічне планування», р.н. 9407 від 03.11.2011 р. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9407&skl=7

Державного фонду регіонального розвитку доцільно:

Мінрегіону:

- на початку кожного нового етапу з подання заявок на фінансування за кошти ДФРР проводити рекламну кампанію вигод від фінансування проектів за кошти ДФРР – вчасність, гарантування надходжень з боку держави та ін.;

- запровадити систему внутрішнього контролю та аудиту щодо управління та використання коштів державного бюджету (головним розпорядником яких є Мінрегіон), зокрема і коштів ДФРР;

Мінрегіону рекомендувати регіональним комісіям з відбору проектів для фінансування з ДФРР:

- при відборі проектів враховувати їх узгодженість з планами заходів із реалізації стратегій для забезпечення ефективності витрачання коштів;

- надавати перевагу проектам, що подані як інвестиційні програми, реалізація яких сприятиме підвищенню бізнес-спроможності регіонів, забезпечуватиме досягнення позитивних економічних змін в регіонах;

- регіональним комісіям Донецької та Луганської областей при відборі проектів для фінансування з ДФРР надавати перевагу тим, що містять заходи щодо відбудови зруйнованих об'єктів інфраструктури та господарства.

3. З метою інституційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій до господарського простору України доцільно:

МінТОТ:

- розробити Державну стратегію формування майбутніх відносин із тимчасово окупованою територією, у якій визначитися із потенціалом підприємств, обсягами коштів, необхідних для відновлення, етапами та механізмами відновлення;

- оновити Державну цільову програму відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, яка повинна містити конкретні заходи щодо відбудови економічної сфери. Кожен захід програми повинен передбачати

чіткі інструменти його реалізації та джерела коштів на їх виконання;

МінТОТ спільно з Мінрегіоном:

- сформуванню демонстраційну модель відбудови господарства на прикладі одного з районів постконфліктної території. У ній апробувати нові інструменти управління господарством – зокрема, супутниковий моніторинг для управління земельними активами при визначенні меж ділянок, а також апробувати запровадження GIS в управлінні громадою та містом; підтримувати інновації та нові технологічні рішення («смарт-місто»); сприяти впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій та робототехніки у промисловому виробництві, аграрному бізнесі та сфері послуг на цих територіях; освоювати нові технології транспортування енергії, запровадження енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій;

- залучати агенції регіонального розвитку, зокрема Агенцію регіонального розвитку Східного Донбасу, до участі у розробці стратегій розвитку Донецької та Луганської областей та планів заходів з їх реалізації;

- наголошувати на необхідності побудови моделі майбутньої реінтеграції тимчасово окупованих територій та відновлення потенціалу виробничої, транспортної та комерційної інфраструктури.

4. З метою відбудови територій Донбасу, що постраждали від воєнних дій у 2014 р.:

МінТОТ спільно з Мінрегіоном:

- розглянути можливість застосування на таких територіях сприятливих інвестиційних режимів, зокрема спеціальних економічних зон;

- широко використовувати механізм проектного фінансування при реалізації проектів з відновлення господарства, залучаючи кошти ДФРР та інвестиційної субвенції;

- при розподілі субвенції на соціально-економічний розвиток Донецької і Луганської областей враховувати необхідність забезпечення фінансування потреб постраждалих від воєнних дій територій;

- рекомендувати Донецькій та Луганській ОДА в обласних програмах розвитку інвестиційної діяльності передбачити заходи щодо рекламування інвестиційного потенціалу регіонів та щодо відбудови зруйнованої території; використовувати новітні якісні інструменти стимулювання регіонального розвитку – проводити маркетинг та брендинг територій, популяризувати внутрішній потенціал регіонів з метою надання додаткових стимулів для регіонального розвитку; сприяти розвитку інноваційного виробництва та освоєння нішевих виробництв з метою виготовлення нових конкурентних товарів та послуг.

5. З метою розширення зовнішніх торговельних відносин регіонів України доцільно:

Мінекономрозвитку:

- рекомендувати торговельно-промисловим палатам у регіонах активізувати проведення виставкових заходів щодо рекламування напрямків розширення зовнішньої торгівлі, пошуку контрагентів, освоєння нових ринків продукції, сприяти укладанню договорів про співробітництво, розвитку співробітництва з міжнародними донорськими організаціями;

- спільно з Мінрегіоном ініціювати відкриття проектних офісів для розгляду інвестиційних експортно орієнтованих проектів, проведення інформаційних заходів щодо експортних можливостей регіональних виробників;

- опрацювати можливості надання державної підтримки суб'єктам інвестиційної діяльності в окремих регіонах, зокрема здешевлення кредитів у разі їх використання на модернізацію виробництва;

- формувати кредитний рейтинг та рейтинг інвестиційної привабливості регіонів;

Кабінету Міністрів України доручити обласним державним адміністраціям:

- організувати відбір інвестиційних проектів та формування єдиного

реєстру інвестиційних пропозицій і вільних земельних ділянок та виробничих потужностей для проектів, супроводження договорів;

- рекламувати пріоритетні сфери діяльності в регіоні для залучення міжнародної технічної допомоги;

- активізувати транскордонне співробітництво.

Додатки

Додаток А

Динаміка соціально-економічних показників Донецької і Луганської областей у 2014-2019 рр.

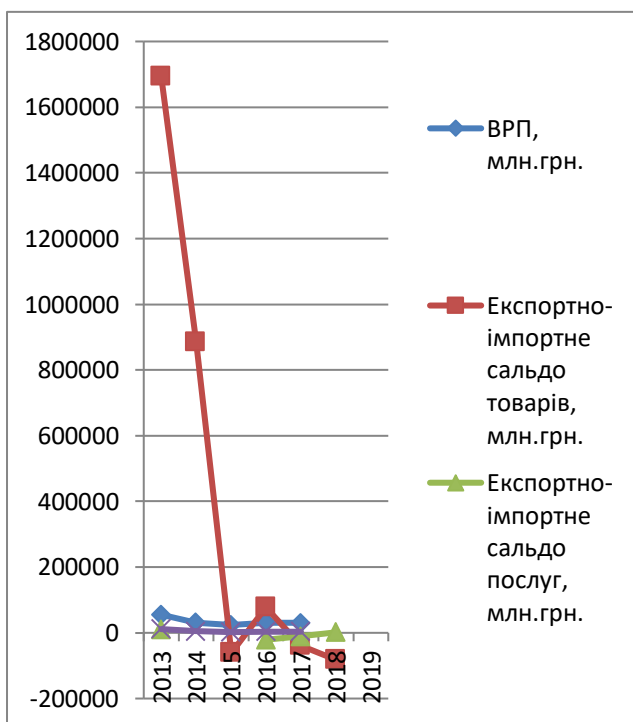
у 2014-

Області	2013	2014	2015	2016	2017	2018	31.12. 2018
	Валовий регіональний продукт, млн грн						
Донецька	164926	119983	115012	137500	166404		
Луганська	55108	31393	23849	31356	30285		
	Валовий регіональний продукт на одну особу, грн.						
Донецька	37830	27771	26864	32318	39411		
Луганська	24514	14079	10778	14251	13883		
	Експортно-імпортне сальдо товарів, млн грн						
Донецька	8354385,1	6280573,4	2492691,0	2320006,6	2398687,9	2598878,9	
Луганська	1694100,7	885410,2	-60654,4	78330,4	-39246,9	-81967,8	
	Експортно-імпортне сальдо послуг, млн грн						
Донецька	18333,2			177989,6	-74372,8	-7565,9	
Луганська	9972,1			-21048,1	-10556,4	1516,1	
	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал), млн дол.						
Донецька	3566,7	3789,1	2322,0	1748,0	1249,6	1116,4	1205,9
Луганська	785,5	826,4	578,2	443,9	436,4	438,0	436,9
	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу, дол.						
Донецька			539,0	409,5	294,6	265,2	289,2
Луганська			259,9	201,0	198,8	201,2	202,7
	Капітальні інвестиції, млн грн						
Донецька	27912,4	13155,3	8304,3	11902,2	17268,9		
Луганська	11369,3	5222,6	2060,1	4122,2	3329,8		
	Капітальні інвестиції на одну особу, грн						
Донецька	6421,5	3054,0	1945,6	2806,0	4102,5		
Луганська	3067,2	2347,0	932,9	1877,4	1529,6		

Джерело: дані Держстату

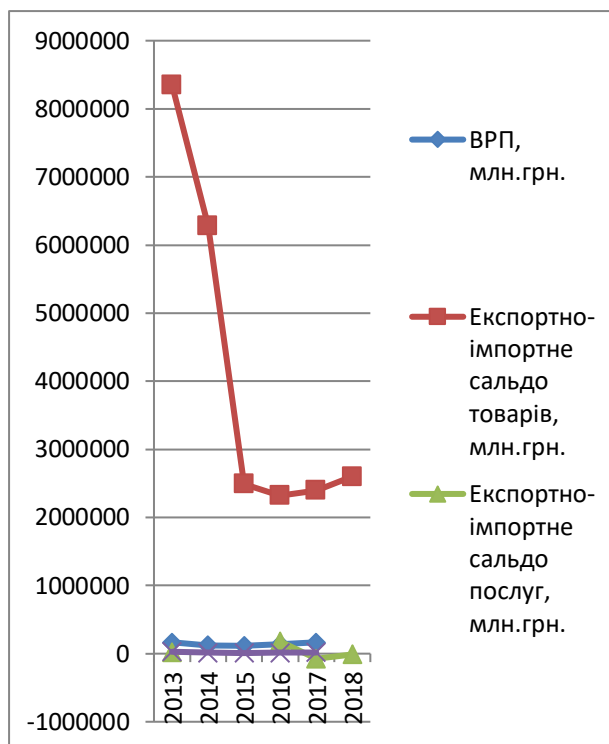
У Донецькій області у 2017 році перевищено показники валового регіонального продукту та валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу 2013 року, натомість у Луганській області рівня 2013 року не досягнуто. У Донецькій області експортно-імпортне сальдо у 2018 році значно зменшилось, хоча і продовжує залишатися додатним; у Луганській же області експортно-імпортне сальдо з 2015 року від'ємне.

Експортно-імпортне сальдо послуг у Донецькій області значно зменшилось і 2017 року набуло від'ємних значень, у Луганській області також значно зменшилось.

неоднозначна – після зростання у 2016 році знову почалося зниження обсягів.

Рис.1. Показники Донецької області

Обсяги прямих іноземних інвестицій у Донецькій та Луганській областях значно зменшились; прямих іноземних інвестицій на одну особу – збільшились незначною мірою у Донецькій області.

Обсяги капітальних інвестицій у Донецькій області з 2013 року зменшувались, з 2016 року продовжили зростання, у Луганській області падіння продовжується.

Обсяги капітальних інвестицій на одну особу у Донецькій області після падіння у 2014-2015 роках почали зростати, у Луганській динаміка

Рис.2. Показники Луганської області

Додаток Б

Міжрегіональна диспропорційність за показниками ВРП та ВРП на одну особу

Значення	Валовий регіональний продукт, млн грн		Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн	
	2013 р.	2017 р.	2013 р.	2017 р.
Максимальне значення	Київ (312552)	Київ (699185)	Київ (209402)	Київ (238622)
Максимальне значення без м. Києва	Донецька (164926)	Дніпропетровська (313830)	Закарпатська (46333)	Полтавська (106248)
Мінімальне значення	Чернігівська (13756)	Чернівецька (28591)	Чернівецька (15154)	Луганська (13883)
Диспропорція, разів	22,72	24,46	13,82	17,19
Диспропорція без м. Києва, разів	11,99	10,98	3,06	7,65